



# Programma « Samenleving en Toekomst »

## Eindverslag – deel «Synthese van het onderzoek»<sup>1</sup>

ONDERZOEKCONTRACT: [TA/00/13](#)

ACRONIEM VAN HET PROJECT: **NOMIBE**

TITEL: **Nieuwe migratie en nieuwe migranten in België**

ONDERZOEKSPLOEG (met vermelding van onderzoeksinstellingen en eenheden):

COÖRDINATOR (indien van toepassing): MARCO MARTINIELLO (ULG, CEDEM)

PROMOTOR(EN): ANDREA REA (ULB,GERME), JOHAN WETS (KUL,HIVA), CHRIS  
TIMMERMAN (UA,CEMIS)

ONDERZOEKER(S): SONIA GSIR (ULG), FREDERIC TRIEST (ULG), MARTIN ROSENFELD  
(ULB), HELENE MARCELLE (ULB), BARBARA HERMAN (ULB), DIRK JACOBS (ULB),  
FERNANDO PAUWELS (KUL), JOHAN GEETS (UA), NOEL CLYCQ (UA)

DATUM: 28/10/2008

*Deze synthese heeft tot doel de resultaten van het onderzoek op Internet weer te geven. Ze wordt door de coördinator van het netwerk aan de programma administrator, ter goedkeuring en in drie talen (Nederlands, Frans en Engels), voorgelegd.*

---

<sup>1</sup> Zie art. 5.5.2 van het basiscontract.

## INLEIDING

**Doelstelling van het NOMIBE project** is het bestuderen enerzijds van nieuwe migratie richting België als een complex, gediversifieerd en dynamisch proces, en anderzijds van de integratie van nieuwe migranten en van hun levensstijl in de Belgische maatschappij. **Nieuwe migranten** worden gedefinieerd in functie van hun verblijfsduur sinds hun aankomst in België, over het algemeen niet meer dan 10 jaar geleden. Nieuwe migranten zijn geen homogene groep. Hun migratietraject is volledig verschillend van dat van de vroegere gastarbeider..NOMIBE richt zich op 6 doelgroepen van nieuwe migranten, in functie van wettelijke criteria, verblijfsduur en migratiekanalen: arbeidsmigranten (verblijfstitel), gezinsvorming en –hereniging, asielzoekers, erkende vluchtelingen, geregulariseerde personen (voornamelijk naar aanleiding van de wet van 1999) mensen zonder papieren. NOMIBE richt zich bovendien niet zozeer tot nieuwe hightech migranten maar eerder tot kansarme nieuwe migranten, die veel talrijker zijn en een hoofdbekommernis voor het Belgische overheidsbeleid.

**De drie doelstellingen van NOMIBE** zijn de volgende (1) Een zo volledig kwantitatief mogelijk beeld geven van de samenstelling en de typische profielen van nieuwe migraties en nieuwe migranten op basis van een systematisch gebruik van alle beschikbare databanken. (2) Een beter inzicht geven in het waarom en de manier waarop de nieuwe migranten naar België komen. Bijzondere aandacht gaat uit naar het bestuderen van de oorzaken van de omvang van de irreguliere immigratie. (3) Voor een goed begrip van het "migratietraject", de "levensstijl" en de integratiepatronen van nieuwe migranten in de Belgische maatschappij, wordt dieper ingaan op de sleuteldimensies van tewerkstelling en opleiding, gezondheidszorg, huisvesting, participatie en sociale interacties.

**Het analysekader** omvat drie standpunten gezichtspunten: opportuniteitsstructuren, mobilisatie van middelen (inclusief sociale netwerken) en loopbanen van nieuwe migranten. Achter het concept van opportuniteitsstructuren schuilt de idee om sociale, economische, institutionele, culturele en politieke factoren te bestuderen die zowel migratie- als integratieprocessen organiseren. Opportuniteitsstructuren vormen een kader waarbinnen de mobilisatie van middelen kan worden ontplooid. **De voornaamste hypothese** is dat de evolutie van de migratieloopbaan van de nieuwe migranten het gevolg is van zowel de opportuniteitsstructuur die van bovenaf door de instellingen (politieke, economische, sociale en culturele) in de Belgische samenleving worden geopend, als door de mobilisatie van de migrantenmiddelen (sociale, economische, culturele) van onderaan. Bijgevolg verzoent het concept van een loopbaan structurele en individuele benaderingen. Een andere hypothese is dat verscheidene groepen nieuwe migranten, gelet op hun specifiek migrantentraject, verschillende economische en socio-culturele profielen hebben en dat die verschillen een invloed hebben op de manier waarop ze hun middelen mobiliseren, en zeker in hun herkomstlanden. Het contact tussen de middelen van de nieuwe migranten en de bestaande opportuniteitsstructuur leidt tot **de loopbanen van de nieuwe migranten**. Deze theoretische benadering wordt aanvankelijk op verschillende doelgroepen toegepast om typische profielen aan te maken. Vervolgens wordt het concept van een loopbaan eveneens gebruikt om rekening te houden met de trajecten van nieuwe migranten via het bepalen van verschillende wettelijke statuten en identiteiten.

NOMIBE mobiliseert alle momenteel beschikbare **kwantitatieve en kwalitatieve** gegevens (federale, gewestelijke en communautaire databanken en bestaand kwantitatief en kwalitatief onderzoek), terwijl kwalitatieve methodes, diepte-interviews en focusgroepen werden toegepast, rekening houdend met diachronische analyses en loopbaanalyses. De kwalitatieve NOMIBE-methodologie is gebaseerd op de "grounded theory-benadering" van Glazer en Strauss (1967)<sup>2</sup> en de gegevensinzameling op de "verzadigingstheorie" (Michelat, 1975; Mucchielli, 1991). Afgevaardigden van zes doelgroepen werden in verschillende

---

<sup>2</sup> Voor volledige verwijzingen, cfr. verslag bibliografie.

stedelijke centra (Antwerpen, Gent, Brussel en Seraing) en landelijke gebieden zoals Gembloux geïnterviewd. Uiteindelijk werden ook collectieve interviews georganiseerd met andere belanghebbenden, zoals werkgevers, vakbonden, sociale werkers en ambtenaren, om de analyse te verfijnen van de levensstijl en de integratie van nieuwe migranten.

Behalve het theoretische kader is het project in twee delen onderverdeeld. Het eerste doet een poging een synchronische tabel van nieuwe migranten op te maken via het schetsen van typische profielen voor de zes doelgroepen. Het tweede deel benadert de vraag diachronisch via een analyse van verschillende migratie- en integratietrajecten.

## **THEORETISCHE PROBLEMEN: HET CONCEPT VAN DE “MIGRATORY CAREER” OF “MIGRATIELOOPBAAN”**

Het gebruik van het concept van “loopbaan van migranten” of een “migratieloopbaan” is origineel, ook al is het reeds ter sprake gekomen in relevante wetenschappelijke literatuur (Peraldi, 2002; Massey *et al.*, 1993; Bordeuil, 2002)<sup>3</sup>. Het originele zit hem in het gebruik van het concept van “loopbaan” zoals bepaald in het werk van Howard S. Becker (1985). Het begrip loopbaan komt uit de arbeidssociologie en belicht het proces van een individu via verschillende stappen of situaties in de analyse van professionele mobiliteit. Op basis daarvan kan een nieuw theoretisch kader worden gecreëerd waarbij analyseniveaus die traditioneel door de migratiesociologie zijn gescheiden, op mekaar worden afgestemd.

### ***Theoretische basis***

Becker (1985) definieert de loopbaan als een proces van verandering van status of positie. Deze wijziging gaat gedurende de loopbaan gepaard met een wijziging van het concept van “wat is mogelijk”, zoals bedacht door de betrokkene, conform de pogingen die hij of zij heeft gedaan om verandering teweeg te brengen. Loopbanen zijn processen die verschillende interagerende factoren omvatten, die mobiliteit van een positie naar een andere beïnvloeden. Die factoren zijn de volgende: (1) objectieve feiten met betrekking tot de sociale structuur; (2) subjectieve feiten met betrekking tot de wijzigende standpunten in functie waarvan een persoon zijn of haar bestaan als een geheel beschouwt, en de betekenis van zijn of haar karakteristieken en handelingen interpreteert (Hughes, 1937); (3) de definitie van succes van de migrant (Becker, 1985); (4) een gewijzigde identiteit als gevolg van een gewijzigde sociale positie (Becker, 1985); (5) de bereikte status; (6) het tijdselement dat de migratieloopbaan een bepaald ritme geeft.

Het concept van loopbaan zorgt ervoor dat sociale mobiliteit kan worden gelezen op een manier die in de analyse verschillende, traditioneel door de sociale wetenschap gescheiden niveaus, combineert. Die niveaus zijn (1) de structuur van opportuniteiten en verplichtingen (Becker, 1985; Giddens, 2005); (2) projecten en kenmerken die typisch zijn voor een actor: leeftijd, opleidingsniveau, status (Logan, 1996), of geslacht en etniciteit (Long and Fox, 1995) en, (3) mobiliseren van middelen, netwerken en maatschappelijk kapitaal (Rosenfeld, 1992; Bourdieu, 1980; Lemieux, 1999; Lévesque en White, 1999; Lin, 1995; Emirbayer en Goodwin, 1994; Portes, 1998). De typologie van de middelen gebaseerd op Bourdieu en Lemieux is de volgende: economisch kapitaal; materiële middelen; cultureel kapitaal; informatie; wettelijke middelen (formele middelen die noodzakelijk zijn voor het verwerven van een wettelijke status zoals verklaringen onder ede, waarborgen) en psychologische ondersteuning.

### ***Reconstructie van het concept loopbaan binnen het kader van migratie***

#### **Dimensies waaruit de migratieloopbaan bestaat**

---

- *Objectieve en subjectieve dimensies: de relatie met verandering.* Volgens Becker is de loopbaan enerzijds objectief opgebouwd, via het bereiken van een juridische status die uit een aantal fasen in een juridisch-institutioneel proces bestaat, anderzijds is de loopbaan ook subjectief opgebouwd, volgens een confrontatie tussen realiteit en het proces waarbij de migratie-ervaring wordt beleefd. Deze subjectieve dimensie geeft loopbaan processen een sociologische diepgang, als een diachronische en evolutionaire constructie die met verandering gepaard gaat.
- *Concept succes: prospecten en voorzorgsmaatregelen.* De concepten van succes of mislukking zijn een “kwestie van perspectieven” (Becker en Strauss, 1956). Ze worden geanalyseerd via de perceptie en de definities van migranten over hun situatie in België.
- *Plaats van wettelijke statuten in de migratieloopbaan.* Het toepassen van de wettelijke dimensie beïnvloedt de mobilisatie van middelen en strategieën inzake het verblijf, en zelfs de algemene richting van migratieprojecten (Adam et al., 2002; Rea, 2002). Bovendien zijn niet alle statuten gelijk en de waarde ervan varieert in functie van de projecten van de migranten.
- *Professionalisering van migratie.* De literatuur heeft het over een “professionalisering” van migratie (Peraldi, 2002). Dat veronderstelt dat de migrant over een aantal vaardigheden beschikt die met migratie te maken hebben, zoals grensoverschrijdende mobiliteit en efficiënte “relationaliteit” (Peraldi, 2002), maar ook commerciële, organisatie-, politieke, identiteits- of relationele vaardigheden (Ruggiero, 2002).
- *Opleiding: culturen en vereistensystemen die voor migranten gelden.* Een loopbaan veronderstelt deelname aan een subcultuur die rond een activiteit is georganiseerd (Becker, 1985). De concepten cultuur en opleiding zijn een deel van de essentie van de migrantenloopbaan, ze zorgen immers voor een beter begrip van het “hoe en waarom (...) sommigen er beter in slagen de stap te zetten tussen de maatschappij van herkomst en de maatschappij waar ze terechtkomen” (Moreau, 1995). De dimensies opleiding, cultuur en vereistensystemen zorgen voor een beter begrip van de manier waarop de migranten met hun lotsbestemming omgaan.

### **Multilevel analyse van migratieloopbanen**

- *Individuele kenmerken van migranten.* Volgens Guarnizo et al. (2003) zijn de individuele kenmerken die de activiteiten van migranten beïnvloeden verblijfsduur, nationaliteit, burgerlijke stand, opleidingsniveau, leeftijd en geslacht. Twee andere cruciale elementen zijn de wettelijke status en de beroepsactiviteit.
- *De structuur van opportuniteiten en verplichtingen van nieuwe migratie in België.* In plaats van structuur (onvrijwillige migratie) tegenover individuele keuze (vrijwillige migratie) te stellen, is het zinvoller ervan uit te gaan dat eender welke menselijke handeling deels verplicht en deels vrij is. Wat migratie betreft kan het structurele niveau eerst in beeld komen op het internationaal of globaal vlak en vervolgens op het nationale/regionale vlak, waarbij het individuele vrijwillige handelingen van buitenaf beïnvloedt. (Richmond, 1988). In België zijn er op dit niveau nog een aantal zaken die specifiek zijn voor de nationale context. Pécoud maakt een onderscheid tussen de “politiek-wettelijke omgeving” en de “economisch-institutionele omgeving” binnen de opportuniteitsstructuur op nationaal niveau (2004). De Belgische staat is een sleutelactor bij het structureren van migrantenopvang en het creëren van migrantencategorieën (Dassetto, 2001; Hein, 1993). Bovendien bieden de Belgische gewesten verschillende manieren van integratie aan.
- *Middelenmobilisatie: sociaal netwerk voor de nieuwe migranten in België.* Middelenmobilisatie gebeurt via de ondersteunende netwerken waarover nieuwe migranten in België beschikken (familie, vrienden, collega’s, enz.). Sociale ondersteuning is “een van de belangrijkste manieren waarop mensen en gezinnen middelen verwerven [en erin slagen] met de dagdagelijkse problemen om te gaan, kansen te grijpen en meer zekerheid in te bouwen” (Wellman and Wortley, 1990). Middelen worden geïdentificeerd in bovenstaande typologie die is gebaseerd op Bourdieu en Lemieux.

## DEEL A – TYPISCHE PROFIELEN VAN NIEUWE MIGRANTEN

### *Demografische gegevens over nieuwe migranten: scholing en opleiding*

Migranten zijn een uiterst heterogene groep wat betreft afkomst, scholing, verblijfsaspiraties en –perspectieven. De eerste hypothese is dat de differentiatiegroei in de herkomstregio's (Deschamps, 2004; Perrin, 2007), gekoppeld aan een hogere scholingsgraad bij jonge mensen in de herkomstregio's en een grote selectiviteit in migratiestromen, tot een betere scholingsgraad bij migranten leidt. Inzake arbeid kunnen volgende hypothesen naar voor worden geschoven: om te beginnen zijn er verschillen in arbeidsmarktparticipatie in functie van de herkomstregio's (Vertommen & Martens, 2006); ten tweede is de tewerkstellingsgraad van hoogopgeleide migranten in alle OESO-landen hoger dan dat van laagopgeleide migranten (OESO, 2007); ten derde kunnen hoog opgeleide nieuwe migranten hun diploma's, werkervaring en vaardigheden moeilijk valoriseren om jobs van dat niveau te krijgen. (Sarens & Pang, 2002; Geets, Pauwels, Wets, Lamberts, Timmerman, 2006)

Sinds halfweg de jaren 1980 kent België een nieuwe stijging van de migratie, een tendens die ook in de andere EU-12 lidstaten wordt vastgesteld. Typische emigratielanden in Zuid-Europa werden op korte termijn landen met een relatief hoge netto-immigratie balans. Echter, de Belgische immigratiecijfers bevatten ook 'tijdelijke immigranten' zoals arbeidsmigranten en buitenlandse studenten. Indien we hiervan abstractie maken en de gestandaardiseerde permanente migratie in rekening nemen dan betekent dit een daling van het aantal immigranten met 54% (35900 i.p.v. 77400) (OESO, 2006). Het stijgingspercentage van het *migratie-overschot* in België is afhankelijk van de nationaliteit verschillend. In tegenstelling tot Marokkanen, Polen, Roemenen en Turken zijn Duitsers, Fransen of Nederlanders in beide richtingen heel mobiel (migratie naar en uit België).

De migratietrends in België tussen 1995 en 2006 toont aan dat over een (relatief) korte periode aanzienlijke migratiestromen op gang zijn gekomen uit 'nieuwe' migratielanden zoals Polen, Roemenië, China en India. Er zijn opvallende verschillen in de oorsprongprofielen per gewest. Roemeense en Poolse migranten zijn het talrijkst in het Brussels Gewest en daarna in Vlaanderen. Chinese en Indische migranten zijn het talrijkst in Vlaanderen. Sinds 2000 is er een sterke groei van het aantal migranten met de Franse (vooral in Wallonië) en Nederlandse nationaliteit (vooral in Vlaanderen). Sinds 2002 is het aantal Marokkaanse migranten gedaald, wat zich het meest laat gevoelen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De instroom van Marokkanen en Turken is, in verhouding tot het percentage van deze nationaliteiten in de bestaande populatie, kleiner. Deze relatieve 'ondervetegenwoordiging' zou nog flagranter zijn indien we rekening zouden houden met het grote aantal genaturaliseerde Marokkanen en Turken. Een onderscheid kan worden gemaakt tussen de typische 'vrouwelijke immigratielanden' (vergelijking tussen 1995 en 2005: aandeel mannen  $\leq 35\%$ ) zoals Thailand, de Filippijnen en de Tsjechische Republiek en typische 'mannelijke immigratielanden' (India bijvoorbeeld). In Marokko is het aantal vrouwen de laatste 10 jaar gevoelig gestegen. In Polen is die tendens gekeerd.

Uit cijfermateriaal afkomstig van de Enquête naar de arbeidskrachten (gemiddelden van 2001-2005) blijkt dat nieuwe migranten over het algemeen beter opgeleid zijn dan migranten die reeds 10 jaar of langer verblijven in België..Wanneer we rekening houden met genaturaliseerde en niet-genaturaliseerde vreemdelingen die minder dan 10 jaar in België verblijven, dan bestaat die groep uit ongeveer 32% hoogopgeleiden, tegenover 20% bij zij die hier al 10 jaar of langer verblijven. Dit verschil in scholingsgraad in verhouding tot de verblijfsduur ( $< 10$  jaar versus  $\geq 10$  jaar) is het meest opvallend bij EU-vreemdelingen (45% vergeleken met 18% hooggeschoolden) en Turken en Marokkanen (12% vergeleken met 3%).

Op basis van gegevens kunnen een aantal conclusies worden getrokken: ten eerste mag men ervan uitgaan (want dit kan ook te wijten zijn aan een selectie-effect tussen het im- en emigratieprofiel) dat de scholingsgraad van nieuwe migranten in Vlaanderen toeneemt; ten

tweede heeft een hogere scholingsgraad een positief effect op de tewerkstelling en ten derde, de relatie tussen een hoog opleidingsniveau en het verrichten van 'geschoolde arbeid' is het minst gunstig voor nieuwkomers. Dit betekent dat hooggeschoolde nieuwe migranten verhoudingsgewijs minder vaak terechtkomen op posities van 'geschoolde arbeidskrachten', dan de hoogopgeleide 'oudkomers'. Hieruit kunnen een aantal veronderstellingen worden afgeleid: ten eerste dat het specifieke karakter van de opleidingskwalificaties waarover deze nieuwe migranten bij aankomst beschikken, niet beantwoordt aan de vaardigheden die vereist zijn op de arbeidsmarkt; ten tweede dat er problemen zijn met de erkenning van buitenlandse diploma's en/of werkervaring in de herkomstlanden. De procedures en praktijken van diploma-erkenning verschillen in de Vlaamse en Franse Gemeenschap sterk. Voor de EU-onderdanen die een gereguleerd beroep wensen uit te oefenen (zoals bijvoorbeeld arts of verpleegkundige) bestaat er een meer flexibele procedure in de vorm van 'professionele erkenning' in plaats van academische erkenning. Uit gegevens van het Vlaamse en Franstalige NARIC (National Recognition and Information Centres) blijkt dat de probabilliteit van de normalisatie of erkenning van opleidingskwalificaties uit herkomstlanden sterk afhankelijk is van het herkomstland en van de academische discipline in het bijzonder.

### **Arbeidskaarten in België**

Sinds de officiële stopzetting van de migratie in 1974 is de arbeidskaart het belangrijkste middel waarmee vreemde arbeidskrachten toegang tot de Belgische arbeidsmarkt krijgen.

#### **Algemene trends tussen 1995 en 2006**

Om te beginnen is het aantal uitgereikte arbeidskaarten toegenomen. Dit was vooral het geval in 2003 met de invoering van de nieuwe C-kaart maar ook in 2006 met de massale instroom van Poolse arbeiders in de Vlaamse landbouw. Ten tweede is het zo dat Vlaanderen dubbel zoveel arbeidskaarten uitreikt als Brussel, die op zijn beurt dubbel zoveel arbeidskaarten uitreikt als Wallonië. Ten derde is er een aanzienlijke daling van het aantal A-kaarten, de kaart die het meest zekerheid biedt (de A-kaart biedt vrije toegang tot de arbeidsmarkt zonder beperkingen inzake geldigheidsperiode of keuze van werkgever). Ten vierde tenslotte blijft de B-kaart stabiel in Brussel en Wallonië, terwijl er zich in Vlaanderen een regelmatige, en tussen 2005 en 2006 drastische stijging voordoet.

De profielen van de hoofdgebruikers van de arbeidskaart zijn voor 2006 geïdentificeerd. In Vlaanderen is het profiel dat van een Poolse seizoenswerker in de landbouw. Zij krijgen de helft van de B-kaarten. Bovendien gaat 97% van de arbeidskaarten in de Vlaamse landbouw naar Poolse arbeiders. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn het vooral jonge hooggekwalificeerde Indiërs in de IT-sector. 83% van de arbeidskaarten in de IT-sector gaat naar Indiërs. 91.5% van de ontvangers van arbeidskaarten in Brussel is hooggekwalificeerd en ze zijn gemiddeld zeven jaar jonger dan andere hooggekwalificeerde migranten. Slechts 11% daarvan is een vrouw. In Wallonië gaat het vooral om Poolse mannen die in de bouwsector werken. De helft van de toegewezen arbeidskaarten in de bouw gaat naar Poolse arbeiders en slechts 21% daarvan is een vrouw.

#### **Verdwijnen van de A-kaart en recente toename van de B-kaart in Vlaanderen**

Wat betreft het verdwijnen van de A-kaart is een van de hypothesen dat vreemdelingen tegenwoordig meer geïnteresseerd zijn in het verwerven van de Belgische nationaliteit dan in het verkrijgen van een A-kaart. Wat de B-kaart betreft blijkt uit nader onderzoek dat de stijging zich vooral in Vlaanderen concentreert en het voornamelijk migranten uit de nieuwe EU-lidstaten betreft. Gelet op de specifieke arbeidsmarktsituatie in Vlaanderen vragen migranten uit die landen vaker arbeidskaarten voor seizoensarbeid aan. Ook al is er dus een stijging van het aantal arbeidskaarten, ze zijn vooral gekoppeld aan tijdelijke jobs.

De combinatie van deze trends brengt er ons toe te wijzen op de steeds fragielere status die de arbeidskaart biedt aan vreemde arbeidskrachten. Er wordt met verschillende indicatoren rekening gehouden: de kortere geldigheidsduur van de arbeidskaart en de relatieve toename

hiervan en tenslotte het dalende aantal verlengingen. Het blijkt dat deze factoren geen invloed hebben op hooggekwalificeerde werkkrachten. Vooral getroffen daarentegen zijn vreemde arbeidskrachten uit gedereguleerde sectoren, de statuten waarvoor ze in aanmerking komen zijn immers steeds brozer en meer precair. Er doet zich dus een verandering voor in het gebruik van de arbeidskaarten en een uitholling van de aanvankelijke functie, nl. het openstellen van de Belgische arbeidsmarkt voor vreemde arbeidskrachten.

### **Besluit**

Ten eerste bestaat er binnen het tewerkstellingsysteem tussen Europese landen rechtstreekse concurrentie voor het aantrekken van arbeidsmigranten. In Vlaanderen is er een tekort aan arbeidskrachten in de landbouwsector, in Wallonië is dat niet het geval. Terwijl administratieve procedures relatief gestandaardiseerd zijn in Vlaanderen (toekennen van een arbeidskaart duurt 5 dagen), duurt diezelfde procedure zes weken in Wallonië. Ten tweede zullen de in 2004 tot de EU toegetreden landen uiterlijk in 2011, maar vermoedelijk al in 2009, volledige toegang krijgen tot de Belgische arbeidsmarkt. Dit zal de beschreven tendens wijzigen maar de logica van het systeem zal vermoedelijk dezelfde blijven. Sterk gedereguleerde sectoren als landbouw volgen een logica van etnische niches. De turnover in die niches is uiterst groot met nationaliteiten die mekaar aan een hoog tempo afwisselen. Landen die een groot aantal arbeidskaarten zal toegewezen krijgen, zullen die de komende jaren niet nodig hebben maar volgens de huidige tendens, zullen die landen snel door andere worden vervangen, vooral dan de landen die in 2007 tot de EU zijn toegetreden : Bulgarije en (heel in het bijzonder) Roemenië.

## **DEEL B – LOOPBAAN NIEUWE MIGRANTEN**

### ***Kansen op de arbeidsmarkt en loopbaantrajecten van migranten (3 gevalstudies)***

De trend naar globalisering met internationale concurrentie en outsourcing heeft een invloed op de Belgische arbeidsmarkt. Voor sectoren die niet kunnen worden geoutsorced, wordt outsourcing on site vastgesteld. Deze trend leidt tot een duale arbeidsmarkt en een vermenigvuldiging van werknemerstatuten. Een aantal Belgen slaagt erin zijn positie en voordelen te behouden doormiddel van het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten in gedereguleerde sectoren. Drie gevalstudies illustreren de situatie in deze gedereguleerde sectoren.

#### **Braziliaanse arbeiders zonder papieren in de Brusselse bouwsector**

Deze eerste gevalstudie is bijzonder relevant. Immers, Brazilianen worden vaak beschouwd als bijzonder representatief voor de nieuwe migratie in België. Ze krijgen makkelijker toegang tot het grondgebied omdat ze toeristenvisums voor drie maanden kunnen krijgen. Het omgekeerde van de medaille is dat slechts weinig Brazilianen erin slagen hun toestand te regulariseren vooraleer hun toeristenvisum verstrijkt. De meesten blijven langer dan hun visum het toelaat en werken illegaal. Zo komt het dat Braziliaanse arbeiders in gedereguleerde sectoren terechtkomen en worden blootgesteld aan misbruiken (onderbetaald of helemaal niet betaald, te lange werkdagen). De meeste Braziliaanse mannen in Brussel werken in de bouw. Hun werkgevers zijn "Braziliaanse bazen" die werkkrachten leveren aan aannemers, vaak Portugezen. De meeste Braziliaanse migranten volgen hetzelfde migratietraject: ze brengen 3 à 4 jaar in Europa door en ze werken tot ze voldoende geld hebben voor een specifiek project in Brazilië, zoals de bouw van een huis of de aankoop van een stuk grond. Dit is soms makkelijker gezegd dan gedaan omdat de werkomstandigheden voor Brazilianen in Europa hen niet toelaten snel geld opzij te zetten. Het gevolg is dat Brazilianen er niet in slagen hun project te realiseren, het kost hen echter niet al te veel moeite om clandestien in Europa te leven. Daarom beslissen ze vaak hun migratieproject te verlengen. Hoe langer ze hier blijven, hoe meer geld ze in België opzij kunnen zetten. Zo komt het dat heel wat Brazilianen hun situatie en verblijf in België willen

regulariseren.

### **Poolse arbeiders die naar Wallonië trekken om in de seizoenlandbouw te gaan werken**

De tweede gevalstudie betreft de landbouw, een sector met sterke internationale concurrentie die niet kan worden geoutsorced. In de aardbeienplantage waar het onderzoek werd uitgevoerd waren heel wat buitenlandse arbeiders actief (een derde waren Polen, vooral vrouwen). De aandacht ging vooral uit naar die laatsten. Doelstelling was het meten van de impact van arbeiders die tijdelijk naar een ander EU-land reisden. De kweker is gehuwd met een Poolse en de seizoenarbeiders voor de plantages worden gerekruteerd via zijn Poolse schoonbroer die in Polen een interim-agentschap heeft opgericht. Deze arbeiders maken deel uit van een systeem van circulaire migratie. Ook al werken ze op een regelmatige basis in België, hun projecten en leven spelen zich in Polen af en ze wensen ook niet permanent in het buitenland te leven. Terreinwerk leverde tenslotte een mooie illustratie op van de interacties tussen werkers uit Oost-Europa en het Zuiden (Turkije en Marokko). Het werk op een familiaal landbouwbedrijf met een hoge graad van werksegmentatie en weinig concurrentie tussen arbeiders uit Oost-Europa en het Zuiden resulteerde in een vreedzame samenleving.

### **Vrouwelijke migranten als huispersoneel en het systeem van dienstencheques in Brussel**

Onderzoek naar de trajecten van vrouwelijke migranten in de sector van het huishoudelijk werk in Brussel leert ons hoe ze toegang krijgen tot socio-economische rechten en werk dankzij hun sociaal kapitaal en hun capaciteit om instellingen te mobiliseren. Dit laatste is bijzonder belangrijk wanneer het asielzoekers betreft, wiens situatie verschillend is van andere vrouwelijke migranten. Via huwelijken, geboortes of duurzame samenlevingsverbanden is er een evolutie van de circulaire migratie van deze economische migranten, die zich hier ook definitief willen vestigen. Een aantal nieuwe vrouwelijke migranten stapt in het systeem van *dienstencheques* (een door de overheid ondersteund systeem voor huishoudelijk werk). Ondanks hun kwalificaties – een aantal onder hen heeft universiteitsdiploma's – slagen deze vrouwen er niet in hier voordeel uit te halen. Werken als poetsvrouw is het enige wat rest. Bijkomend kunnen ze dankzij flexibele uurroosters werk en gezin combineren. Niettegenstaande wensen ze maar tijdelijk in dat soort jobs te stappen en hopen ze hun sociale posities te verbeteren via opleidingen, vaak in de gezondheidszorg. Volgens hun werkgevers zijn hun plannen voor sociale mobiliteit nogal utopisch. De enige vrouwen die uit deze sector stappen zijn vrouwen die zwanger raken of te oud worden. De anderen blijven in het systeem van *dienstencheques* zitten. Ze zien er een bepaalde zekerheid in, ondanks de lage lonen geeft het hen het gevoel tot de maatschappij te behoren. De sociale bescherming die ze genieten is echter niet volledig aangezien ze soms lang moeten wachten op de verlening van hun verblijfstitels.

### ***Nieuwe migranten in Vlaanderen: meso- en microperspectieven***

#### **Perspectieven op mesoniveau**

##### *Procedure en wettelijk statuut*

Hier komen de verschillen tussen de statuten en de mogelijke overgangen binnen en tussen wettelijke statuten aan bod. Twee overgangsmomenten gaan met aanzienlijke wijzigingen gepaard: de overgang van asielzoeker naar erkend vluchteling en die van persoon zonder papieren naar 'geregulariseerd'. Beide overgangsmomenten kunnen een aanzienlijke impact hebben op de situatie van nieuwe migranten. Zij kunnen aanspraak maken op sociale zekerheid en werkloosheidssteun. Toch komen die groepen vaak in slecht betaalde en tijdelijke jobs terecht.



### *Werk en onderwijs*

Vijf belangrijke factoren verklaren de mobiliteit van migranten inzake arbeidsmarkt en toegang tot onderwijs: de geografische locatie, het verblijfsstatuut, het sociale netwerk, het geslacht en de scholingsgraad. Ten eerste kan de homogene mix die binnen stedelijke agglomeraties voor de opbouw van sociale netwerken zorgt de motivatie om de taal te leren in de hand werken. Asielzoekers worden meer beïnvloed door opportuniteiten inzake goedkope huisvesting dan door onderwijs of jobgebonden motieven. Gezinsmigranten komen vaker in landelijke gebieden terecht. Ten tweede is het verkrijgen van een verblijfsstatuut het einde van een lange en onzekere tocht. Voor nieuwe migranten wiens procedure hangende is, speelt het vooruitzicht op een mogelijke gunstige afloop een belangrijke rol. Indien ze de kansen op een gunstige afloop laag inschatten, willen ze de procedure zo lang mogelijk rekken om tijd te hebben er economisch, cultureel en sociaal zoveel mogelijk op vooruit te gaan, vooraleer ze worden gedwongen het land te verlaten. Ten derde kunnen sociale netwerken voor alle nieuwe migranten een aanzienlijke rol spelen in zowel het ontmoedigen, als het bevorderen van de beslissing om de taal te leren en een baan te zoeken. Het culturele kapitaal groeit voor onwettig verblijvende migranten die een baan vinden. Ten vierde hebben vrouwelijke nieuwe migranten met kinderen niet dezelfde kansen als mannen. Hun traject is vaak onderbroken doordat ze voor hun kinderen moeten zorgen. Bovendien zitten ze nog met het probleem dat ze een baan moeten vinden, zonder dat dit tot een breuk in de relatie met de vader van hun kinderen leidt. Ten vijfde vinden lager geschoolde migranten makkelijker een job dan beter opgeleide migranten, waarbij de eersten vaker terechtkomen in tijdelijke vormen van tewerkstelling, die vaak weinig te maken heeft met de vaardigheden en ervaring die ze in hun herkomstland hebben opgedaan. De laatsten hebben het moeilijker om een geschikte baan te vinden. Behalve de verblijfsduur en het gebrek aan de juiste sociale netwerken spelen ook leeftijd, scholing en ervaring een belangrijke rol. Het grootste struikelblok is echter het gebrek aan kennis van Nederlands, zowel mondeling als schriftelijk.

### **Perspectieven op microniveau**

#### *Migrantentrajecten*

De motieven die nieuwe migranten als reden aanhalen om hun herkomstlanden te verlaten, worden vaak ook naar voor geschoven als legitieme motieven om de toestemming aan te vragen in België te mogen verblijven. Enkel een paar motieven worden geacht legitiem te zijn. Het beeld van Europa als een rijke en welvarende regio waar de mensenrechten worden beschermd, lijkt een belangrijke onderliggende reden. De aanvankelijke motieven van nieuwe migranten kunnen met de tijd ook veranderen. Behalve de migratieroute en de ervaringen van de nieuwe migranten, verhuizen bepaalde migranten soms intern van Wallonië naar Vlaanderen, of van de stadsrand naar de stadscentra of omgekeerd.

#### *Sociale netwerken*

Individuele culturele, economische en sociale middelen die ze via hun sociale netwerken verkrijgen in hun voordeel ombuigen. Verschillende elementen spelen een rol in de sociale netwerken. Ten eerste beïnvloeden verschillende factoren de ontwikkeling van sociale netwerken. Soms beïnvloeden etnische en culturele factoren zoals taal of religieuze achtergrond dit proces maar ook socio-economische factoren zoals de plaats op de arbeidsmarkt, de scholingsgraad of het wettelijke statuut. Ten tweede hebben sociale netwerken drie belangrijke functies voor nieuwe migranten (instrumentele, informatieve en psychosociale ondersteuning). Transnationale netwerken spelen tenslotte ook een belangrijke rol in de loopbaan van migranten. Het ontwikkelen en in stand houden van die netwerken zijn belangrijk voor de ontwikkeling van een migratiecultuur in bepaalde regio's.

#### *Asielprocedure*

Voor heel wat asielzoekers is de asielprocedure een uiterst stressvolle situatie waar ze geen controle over hebben. Ze ervaren deze procedure als ondoorzichtig en arbitrair, net als een

kansspel. Een van de gevolgen is dat asielzoekers alternatieve criteria gaan aanvoeren om te worden toegelaten. Officiële documenten hebben voor hen niet altijd evenveel betekenis. Daarom proberen ze de wil om te worden aanvaard te laten blijken door te tonen dat ze in de Belgische samenleving zijn geïntegreerd.

#### *Geslacht*

Geslacht is vermoedelijk de meest cruciale variabele. De vervrouwelijking van de migratie is een feit en rolpatronen spelen een belangrijke rol in de loopbaan van vrouwelijke migranten. Gelijkaardige processen zijn merkbaar bij de huwelijksmigratie, waarbij een mannelijke partner die in Vlaanderen leeft huwt met een vrouwelijke partner uit Marokko, Turkije, Oost-Azië of Oost-Europa. Terwijl vrouwen migratie vaak zien als een sociale promotie en een manier om een geschikte job te vinden, wensen mannelijke partners vaak dat vrouwen een traditionele rol binnen het gezin opnemen. Bovendien verbieden sommige mannen hun partners om naar inburgeringcursussen te gaan. De deelname aan die cursussen is soms onderbroken doordat vrouwen zwanger raken of kinderen hebben.

#### ***Loopbaan en achtergrond van nieuwe migranten in Wallonië en Brussel***

Er werden veertig diepte-interviews afgenomen van nieuwe migranten die zijn gekozen op basis van verschillende criteria om een diversiteit van profielen te garanderen in termen van oorsprong, wettelijk statuut, leeftijd, geslacht, beroepsactiviteit, scholingsgraad en burgerlijke stand ... Deze nieuwe migranten verbleven in drie regio's in Franstalig België (Bockstael in Brussel en Gembloux en Seraing in Wallonië), waar zes sleuteldimensies van het constructieproces van de loopbaan van nieuwe migranten werden geïdentificeerd.

#### **Motieven en migratieproject**

Over het algemeen zijn ze op zoek naar fysieke veiligheid en economische zekerheid. De projecten zijn vaak collectief en de keuze van bestemming is sterk afhankelijk van beperkingen.

#### **Interpretatie van succes en het belang van statuut en werk**

Het succes wordt bepaald door de spanning tussen de emigratie uit het herkomstland waar de materiële en economische dimensie een belangrijke plaats inneemt en het gastland waar stabiliteit, autonomie en het verlangen naar sociale inclusie en evolutie prioritair zijn. Rekening houdend met de definitie van succes, nemen ook het wettelijke statuut en werk een essentiële plaats in de migratieloopbaan in. Het eerste heeft betrekking op de sociale identiteit van de migrant, die, net als het werk, een element is waarop de sociale identiteit is opgebouwd.

#### **Beroep: migrant – vaardigheden en leerproces**

Door migratie als een beroep te beschouwen kunnen vaardigheden worden geïdentificeerd die volgens migranten noodzakelijk zijn om promotie te maken. Het beroep van migrant veronderstelt het aanleren van een nieuwe manier van leven, waardoor migratie een onomkeerbaar karakter krijgt.

#### **Relaties tussen migranten**

Relaties tussen migranten worden gekenmerkt door concurrentie voor de toegang tot middelen. Typisch is ook de onderlinge afhankelijkheid en solidariteit. Die middelen maken deel uit van het maatschappelijke kapitaal van de migranten, vooral in het in stand houden van vriendschappelijke relaties met andere migranten.

#### **Individuele kenmerken: de impact ervan op de trajecten van nieuwe migranten**

Scholingsgraad en toegang tot werk zijn afhankelijk van de leeftijd. Wat gender betreft, verklaart de socio-economische rol van de vrouwen in bepaalde herkomstculturen de

vervrouwelijking van huidige migraties. De gender relaties tussen migrantenkoppels lijken een invloed te hebben op de definitie van succes van deze vrouwen, op hun leerproces en op de manier waarop ze omgaan met veranderingen in hun leven, die het gevolg zijn van de migratie.

### **De verhouding van nieuwe migranten met de structuur van kansen en verplichtingen in België**

België wordt in de perceptie van migranten als bestemmingsland op een idyllische manier voorgesteld, die niet op actuele kennis is gebaseerd. Bij aankomst zijn ze dus meestal ontgoocheld. Naarmate ze meer ervaring krijgen, neemt ook de kennis over de maatschappij rondom hen op twee manieren toe: ze voelen zich niet langer uitgesloten en tegenover politieke en wettelijke structuren voelen ze zich niet langer het slachtoffer van misverstanden.

Afsluitend kunnen we stellen dat lokale leefomstandigheden een aanzienlijke invloed hebben op de trajecten van nieuwe migranten. Het leven op een bepaalde plek gaat gepaard met een leerproces en eens migranten die plek gewoon zijn, leren ze hoe ze toegang krijgen tot de middelen die hen helpen efficiënt met kansen en verplichtingen om te gaan. De aanwezigheid van nieuwe migranten doet geen afbreuk maar zorgen eerder voor een bijdrage aan waarden die de basis vormen van de sociale en politieke cohesie van de Belgische maatschappij. Vanuit het perspectief van de nieuwe migranten op hun trajecten, is het mogelijk de globaal afgelegde weg van hun loopbaan in België te typeren. Dit proces is een pad bezaaid met moeilijkheden en het neemt wat tijd om eraan te wennen. De obstakels zijn des te gevaarlijker omdat migranten geen duidelijke visie hebben op de verschillende richtingen en alternatieven. De loopbaan van de migrant is een fluctuerend proces dat vele vormen aanneemt en het is niet altijd makkelijk de verschillende fasen ervan te bepalen.

## **CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN INZAKE BELEID**

### ***Conclusies***

NOMIBE heeft om te beginnen een stevig en relatief innovatief theoretisch kader en een empirische benadering ontwikkeld, die is gebaseerd op verschillende onderzoekstechnieken. Ten tweede tonen kwantitatieve en kwalitatieve gegevens aan dat de evolutie van de loopbaan van nieuwe migranten deels is bepaald door opportuniteitsstructuren die het gevolg zijn van politieke, economische, sociale en culturele instellingen in België. Anderzijds worden ze gestuurd door actoren, o.m. nieuwe migranten, die sociale, culturele en economische hulpbronnen aanwenden, een bottom-up benadering. Regionale verschillen in de organisatie van de arbeidsmarkt zijn dus bepalend voor de beroepsintegratie van nieuwe migranten. Ten derde heeft NOMIBE gewezen op de talrijke mogelijke voordelen via een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens om een beter beeld te geven van de nieuwe migratiedynamiek.

Op basis van de 3 in de inleiding opgesomde doelstellingen van NOMIBE (samenstelling en typische profielen van nieuwe migraties, redenen voor migratie en migratietrajecten, migratieloopbaan en de integratie van nieuwe migranten) kunnen een aantal conclusies worden getrokken.

Ten eerste geldt er in België niet langer een situatie van 'zero' immigratie, ondanks wat daar ook over wordt beweerd. Nieuwe migranten komen België niet alleen binnen via het recht op gezinshereniging of via een asielaanvraag, sommigen zijn ook op zoek naar werk. Loopbanen van 'nieuwe migranten' zijn in de eerste plaats loopbanen van 'werknemers'. Het concept van migratieloopbaan heeft aangetoond dat het te simplistisch is om migranten te beoordelen op basis van hun wettelijke statuut of middelen van wettelijke immigratie. Dit concept heeft het belang onderstreept van statuutwijzigingen.

Sleutelementen met betrekking tot de typische profielen van nieuwe migranten zijn de volgende: (1) Nieuwe migranten kunnen niet als een homogene groep worden beschouwd. Nieuwe migraties zijn afhankelijk van herkomstlanden, scholingsgraad, migratietraject, wettelijk statuut en manieren van integratie in de verschillende Belgische gewesten. (2) De belangrijkste herkomstlanden zijn Polen, Roemenië, China en India. (3) Nieuwe migranten zijn op een verschillende manier verspreid over de drie gewesten. (4) Onder de nieuwe migranten zijn er veel meer vrouwen dan vroeger. (Castles and Miller, 2003). (5) De scholingsgraad van nieuwe migranten ligt hoger dan die van vroegere migranten.

Ten tweede bevestigt NOMIBE dat er heel wat redenen zijn voor migratie. Migrant hopen hoedanook hun leven en dat van hun gezinnen te verbeteren. Migratie kan niet enkel op het microniveau van de individuele keuze worden begrepen. Ook meso- en macroniveaus zijn belangrijk. NOMIBE heeft aangetoond dat arbeidsmarktsegmentering nieuwe migraties kan aantrekken. Een aantal sectoren (landbouw, bouw, huishoudelijk werk, hotel en catering) lijkt niet zonder nieuwe migranten te kunnen functioneren.

Ten derde zijn wettelijk verblijf en werk twee belangrijke aspecten van de migratieloopbaan en de integratie. De eerste bekommernis van nieuwe migranten zonder papieren is om tijdens een bepaalde periode legaal in België te mogen werken, wat vermoedelijk ook de sociale, economische en zelfs politieke integratie van andere nieuwe migranten zal bevorderen.

Het aantal uitgereikte arbeidskaarten is tussen 1995 en 2006 gevoelig toegenomen. Vlaanderen reikt twee maal zoveel arbeidskaarten uit als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en dat laatste reikt er op zijn beurt twee maal zoveel uit als Wallonië. In Vlaanderen waren Poolse arbeiders in de landbouw goed voor 97% van de in deze sector uitgereikte arbeidskaarten. Jonge hoogopgeleide Indische IT-ers zijn de grootste groep migranten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In Wallonië ontvangen Poolse arbeiders de helft van de in de bouwsector uitgereikte arbeidskaarten.

Een derde element is veelbetekenend. Migratieloopbanen zijn tevens sterk afhankelijk van het feit of nieuwe migranten al dan niet sociale netwerken kunnen mobiliseren, en heel in het bijzonder etnische netwerken. Tenslotte is een migratieloopbaan een fluctuerend proces dat heel wat vormen aanneemt. De verschillende fases zijn niet altijd makkelijk te onderscheiden. Migrantenloopbanen zijn niet altijd typisch, eenvoudig of eenduidig. Zeker is alvast dat de zaken niet meer zijn zoals jaren geleden. Er bestaat niet zoiets als een enkel pad naar volledige integratie, er zijn er verschillende met evenveel mogelijke bestemmingen voor de nieuwe migranten.

#### ***Aanbevelingen inzake het integratiebeleid***

- **Betere samenwerking tussen de gewesten** via: (1) verbeterd gebruik van de bestaande middelen; (2) het versterken van de coördinatie gebaseerd op de uitwisseling van informatie en goede praktijken; (3) het eens raken over een gemeenschappelijke visie op integratie; (4) op federaal niveau de Consultatieve Commissie voor de Vreemdelingen reactiveren (Wet van 15 december 1980) om de dialoog tussen de betrokkenen te verbeteren en zeker tussen de instanties die wettelijke verblijfstitels uitreiken en die die arbeidskaarten uitreiken).
- **Middelen voor coördinatie tussen gewesten:** (1) Opvolging van de interministeriële vergaderingen tussen gewesten en (2) ontwikkelen van een website met informatie en goede praktijken inzake integratie, afkomstig van de gewesten en gemeenschappen.
- Op lokaal niveau, binnen elk gewest, via aangepaste middelen **het beleid harmoniseren**.
- **Coördinatie door het federale ministerie belast met migratie** van de middelen voor intergewestelijke en lokale samenwerking.

#### ***Beleidsaanbevelingen inzake arbeidsmarkt (wetgeving, controle en intergewestelijke coördinatie)***

- **Herziening van de band tussen arbeidskaart en verblijfstitel** (het geval van de Braziliaanse arbeiders in de bouwsector is een goed voorbeeld van de kloof tussen de behoefte aan werk die op structurele wijze een aantrekkingskracht uitoefent op nieuwe migranten en nieuwe migrantenarbeiders, zonder dat dit tot een wettelijk verblijf leidt).
- **Herziening van de overgangsmaatregelen** voor arbeiders uit nieuwe EU-lidstaten en meer bepaald Poolse arbeiders.
- **Versterken van de controle** over bepaalde aspecten van nieuwe migratie in België, zeker inzake het inzetten van informele arbeiders bij outsourcing en gedetacheerde arbeiders binnen een EU-kader (een soort migratie zonder migranten, aangezien ze verbonden zijn met een firma, en niet zozeer met een land van herkomst of het gastland).
- **Harmonisering van het arbeidskaartsysteem** tussen de drie gewesten en opmaak van een gemeenschappelijke lijst van knelpuntberoepen op basis van de ervaring in Vlaanderen.

### ***Andere aanbevelingen***

- Amnestie voor mensen zonder papieren op basis van duidelijke criteria en op individuele basis.
- Verbeterde toegang tot kwantitatieve data voor toekomstig onderzoek.
- Verfijnen van het onderzoek naar de rol van de religieuze netwerken van nieuwe migranten.

\*

\*           \*